
گیاهان سمی و مسمومیت با آنها

تالیف و گردآوری:

دکتر اکرم رنجبر

(عضو هیئت علمی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی همدان)

سیدمصطفی حسینی ذیچود (دانشجوی دکترای تخصصی بیوشیمی بالینی دانشگاه علوم پزشکی همدان)

حسن قاسمی (دانشجوی دکترای تخصصی بیوشیمی بالینی دانشگاه علوم پزشکی همدان)

محمد نبی مرادی (دانشجوی دکترای تخصصی بیوشیمی بالینی دانشگاه علوم پزشکی همدان)

عنوان و نام پدیدآور	: گیاهان سمی و مسمومیت با آنها/ مولفین اکرم رنجبر... (و دیگران).
مشخصات نشر	: تهران : رویان پژوه، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۶ ص.: مصور (بخشی رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۰۸-۷۹-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: مولفین اکرم رنجبر، سیدمصطفی حسینی ذیجود، حسن قاسمی، محمدنبی مرادی.
موضوع	: گیاهان سمی
موضوع	: گیاهان سمی - شناسایی
موضوع	: گیاهان سمی - سم شناسی
شناسه افزوده	: رنجبر، اکرم، ۱۳۵۵ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ۱۳۹ / ۱۰۰ QK
رده بندی دیویی	: ۵۸۱/۶
شماره کاتالوگ	: ۳۱۳۰۲۱۰ ملی

گیاهان سمی و مسمومیت با آنها

تألیف و گردآوری: دکتر اکرم رنجبر، سیدمصطفی حسینی ذیجود، حسن قاسمی، محمدنبی مرادی

ناشر: رویان پژوه
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۲
مدیر تولید: سید امین امامی زاده
صفحه‌آرایی: شادی حمیدی
چاپ و صحافی: بهمن
قطع و تعداد صفحات: وزیری - ۱۹۶
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
بها: ۱۴۵۰۰ تومان

شابک: 978-600-6308-79-1 ISBN:

دفتر نشر و نمایشگاه دائمی: تهران، خیابان انقلاب، روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران، ساختمان امیرکبیر، طبقه سوم

تلفن: ۶۶۴۸۶۳۷۳ - ۶۶۹۷۰۷۴۰

www.RPpub.ir

فهرست

۹		مقدمه
۱۱		فصل ۱: سم و مسمومیت
۱۵		فصل ۲: مسمومیت با گیاهان سمی
۱۷		فصل ۳: اقدامات عمومی در مواجهه با مسمومیت گیاهی
۲۱		فصل ۴: انواع گیاهان سمی
۲۱		۱-۴ شوکران کبیر
۲۳		۲-۴ شوکران آبی
۲۵		۳-۴ کرچک
۲۷		۴-۴ نخود تسبیح
۲۹		۵-۴ تاج الملوک
۳۰		۶-۴ سم پوشمن
۳۲		۷-۴ سیکران
۳۳		۸-۴ سرخدار
۳۵		۹-۴ بذر ماه
۳۶		۱۰-۴ دافنه
۳۷		۱۱-۴ گل صدتومانی
۳۹		۱۲-۴ عن الثعلب
۴۰		۱۳-۴ چشم های عروسک
۴۲		۱۴-۴ آب چکان
۴۳		۱۵-۴ موگت
۴۵		۱۶-۴ آشنگور
۴۷		۱۷-۴ پیرگیاه
۴۹		۱۸-۴ دفین باخیا

۵۱.....	۱۹-۴ خرزهره.....
۵۳.....	۲۰-۴ تاتوره.....
۵۵.....	۲۱-۴ آفتابپرست دانه درشت.....
۵۶.....	۲۲-۴ فیلودندرون.....
۵۷.....	۲۳-۴ بنت قنسول.....
۵۹.....	۲۴-۴ گل برفی زعفرانی.....
۶۰.....	۲۵-۴ شایبرک.....
۶۲.....	۲۶-۴ گیاه گوش فیلی.....
۶۳.....	۲۷-۴ الوئه‌ورا.....
۶۴.....	۲۸-۴ آنتریوم.....
۶۶.....	۲۹-۴ گون.....
۶۷.....	۳۰-۴ براسایا.....
۶۸.....	۳۱-۴ درخت گل طاووس.....
۶۹.....	۳۲-۴ کالادیوم.....
۷۱.....	۳۳-۴ فلوس.....
۷۲.....	۳۴-۴ وینکا.....
۷۳.....	۳۵-۴ سیب تلخ.....
۷۴.....	۳۶-۴ انگورسگ.....
۷۵.....	۳۷-۴ گل داوودی.....
۷۶.....	۳۸-۴ فرسیون درختچه‌ای.....
۷۷.....	۳۹-۴ گل انگشتانه.....
۷۸.....	۴۰-۴ انجیر برگ ریز.....
۸۰.....	۴۱-۴ قلماتیس.....
۸۱.....	۴۲-۴ خورشیدی.....
۸۲.....	۴۳-۴ سیکاس.....
۸۴.....	۴۴-۴ افدرا.....
۸۵.....	۴۵-۴ ژنگو.....
۸۶.....	۴۶-۴ پیچک.....
۸۷.....	۴۷-۴ گل ادریسی.....
۸۸.....	۴۸-۴ خاس.....
۸۹.....	۴۹-۴ سنج‌دتلخ.....

- ۵۰-۴ شاه‌پسند گرمسیری ۹۱
- ۵۱-۴ پیچ‌امین‌الدوله ۹۲
- ۵۲-۴ باقلا مصری ۹۳
- ۵۳-۴ سیب ۹۵
- ۵۴-۴ کاساوا ۹۶
- ۵۵-۴ زیتون تلخ ۹۸
- ۵۶-۴ درخت گل‌سنا ۹۹
- ۵۷-۴ تنباکو ۱۰۰
- ۵۸-۴ شیر مرغ گرگانی ۱۰۱
- ۵۹-۴ کاکنج ۱۰۳
- ۶۰-۴ زردآلو ۱۰۴
- ۶۱-۴ سرخس عقابی ۱۰۵
- ۶۲-۴ گل‌آلاله ۱۰۶
- ۶۳-۴ ربواس ۱۰۷
- ۶۴-۴ سرخاب ۱۰۸
- ۶۵-۴ آق‌طی سیاه ۱۰۹
- ۶۶-۴ نجم‌آبی گرگانی ۱۱۰
- ۶۷-۴ سسبان ۱۱۲
- ۶۸-۴ تاج‌ریزی سیاه ۱۱۳
- ۶۹-۴ آق‌طی گل‌درشت ۱۱۴
- ۷۰-۴ شیپور فرشته ۱۱۵
- ۷۱-۴ گیلاس وحشی ۱۱۶
- ۷۲-۴ گل‌گندم خاردار ۱۱۸
- ۷۳-۴ باقالی ۱۲۰
- ۷۴-۴ کراسولا ۱۲۱
- ۷۵-۴ درخت میشن ۱۲۲
- ۷۶-۴ خریق سیاه ۱۲۳
- ۷۷-۴ انجیر زهری ۱۲۴
- ۷۸-۴ زنبق ۱۲۵
- ۷۹-۴ کالمیا لاتیفولیا ۱۲۷
- ۸۰-۴ سوبابل ۱۲۸

۱۳۰	۸۱-۴ دارواش
۱۳۱	۸۲-۴ افاقیا
۱۳۲	۸۳-۴ عرق‌الدّم
۱۳۳	۸۳-۴ بندق
۱۳۴	۸۴-۴ اسپاتی فیلوم
۱۳۵	۸۵-۴ درخت ماهون
۱۳۶	۸۶-۴ عشقه سمی
۱۳۷	۸۷-۴ خربق سفید
۱۳۹	۸۸-۴ تلیسین
۱۴۰	۸۹-۴ زامیه
۱۴۱	۹۰-۴ کنگر صحرایی
۱۴۲	۹۱-۴ کتان صحرایی
۱۴۴	۹۲-۴ گل نیمروزی
۱۴۵	۹۳-۴ اکالیپتوس
۱۴۷	۹۴-۴ تره‌تیزک‌آبی
۱۴۸	۹۵-۴ گندمک
۱۴۹	۹۶-۴ شقایق
۱۵۱	۹۷-۴ اسفند
۱۵۳	۹۸-۴ هندوانه ابوجهل
۱۵۴	۹۹-۴ سیاه تخمه
۱۵۵	۱۰۰-۴ مخلصه
۱۵۷	۱۰۱-۴ سه‌سیخک
۱۵۸	۱۰۲-۴ تلخه
۱۵۹	۱۰۳-۴ سنبل
۱۶۱	۱۰۴-۴ سرخاب کولی
۱۶۳	۱۰۵-۴ کنگر شیردار
۱۶۴	۱۰۶-۴ گل نرگس
۱۶۶	۱۰۷-۴ گل یاس زرد
۱۶۷	۱۰۸-۴ درخت استریکنین
۱۶۹	۱۰۹-۴ گل راعی
۱۷۰	۱۱۰-۴ گل برفی
۱۷۳	اطلس رنگی

مقدمه

گیاهان سمی همواره در طول تاریخ به طرق مختلف مشکلات متعددی را برای انسان و حیوان ایجاد نموده‌اند و به نظر می‌رسد که شناخت گیاهان سمی دارای سابقه‌ای بسیار طولانی است، شواهد مکتوب نشان می‌دهد که بقراط (۴۶۰ ق.م) به مسمومیت با گیاهان سمی اشاره نموده است. پیرامون گیاهان سمی رخداده‌ها، داستان‌ها و افسانه‌های متعددی در تاریخ ثبت شده است. بسیاری از گیاهان دارویی و خوراکی دارای ترکیبات سمی بوده و عدم مصرف صحیح، سبب ایجاد مسمومیت در انسان می‌شود، اکثر گیاهان تزئینی که در منازل و ادارات نگه داری می‌شوند نیز سمی هستند و همچنین تعداد زیادی از گیاهان مرتعی سبب مسمومیت دام‌ها و در نتیجه باعث خسارت در انسان می‌گردند. باید به این نکته توجه داشت که مصرف هر نوع گیاهی توسط حیوانات اهلی و وحشی بیانگر غیر سمی بودن آن نیست و باید از خوردن قسمت‌های مختلف هر نوع گیاه ناشناخته خودداری نمود. همچنین در بسیاری از موارد، پختن گیاه سبب از بین رفتن مواد سمی موجود در آن نمی‌شود، بنابراین هرگز نباید از گیاهان ناشناخته برای مصارف دارویی به صورت دم کرده، جوشانده و غیره استفاده کرد. شرایط اقلیمی و تنوع آب‌وهوایی در کشور ما منجر به ایجاد تنوع زیادی در گونه‌های گیاهی شده که این امر خود موجب دسترسی آسان به انواع گیاهان دارویی و سمی در مناطق وسیعی از کشور می‌شود. در سال‌های اخیر، افزایش گرایش افراد به مصرف داروهای گیاهی و گیاهان دارویی، بعضاً سبب مصرف گیاهان به صورت ناآگاهانه و خودسرانه با حدس داشتن ارزش دارویی و به منظور خود درمانی بیماری‌ها شده است.

می‌توان گفت شناخت گیاهان سمی به اندازه‌ی شناخت گیاهان دارویی و خوراکی مهم است. نکته‌ای که در اینجا مطرح است این است که هیچ قانون کلی وجود ندارد که برای شناسایی همه گیاهان سمی کاربرد داشته باشد. در این مورد بایستی اطلاعات مربوط به این گیاهان را افزایش داد. بسیاری از گیاهان سمی شبیه هم خانواده‌های غیرسمی خود یا سایر گیاهان خوردنی هستند. برای مثال گیاه شوکران بسیار شبیه به هویج وحشی می‌باشد. بعضی از گیاهان فقط در فصول خاص یا مراحل خاص رشد قابل خوردن هستند و در سایر مراحل رشد غیر خوراکی می‌باشند. بعضی گیاهان و میوه‌ها را فقط زمانی می‌توان خورد که رسیده باشند. بعضی گیاهان دارای هر دو بخش سمی و غیر سمی هستند. سیب زمینی و گوجه فرنگی گیاهان خوراکی متداولی هستند اما بخش‌های سبز آنها سمی می‌باشند. بعضی گیاهان بعد از پژمرده شدن سمی می‌شوند. مثلاً وقتی که آلبالو شروع به پژمرده شدن می‌کند، هیدروسیانید اسید در آن زیاد می‌گردد. فراوری، بعضی گیاهان را که به طور خام سمی می‌باشند به شکل غیرسمی در می‌آورد. شناخت نوع سمی که در گیاه است و اختلالات بالینی که ایجاد می‌کند ضروری است و در این کتاب

سعی شده به این موضوع بیشتر پرداخته شود. شدت مسمومیت‌های گیاهی بستگی به عوامل متعددی از جمله خصوصیات گیاه (مانند جنس و گونه گیاه، سن گیاه، شرایط آب‌وهوایی محل رویش گیاه، مقدار و قسمت‌های مصرف شده گیاه نظیر میوه، برگ، ریشه و دانه) و خصوصیات بیمار همانند (سن، جنس، سابقه بیماری‌های زمینه‌ای و خصوصیات ژنتیکی) دارد. بنابراین توجه به مسمومیت ناشی از گیاهان سمی و تلاش برای افزایش سطح آگاهی شاغلان حرف پزشکی و عموم مردم در خصوص نحوه پیشگیری و درمان آن از طریق مراکز بهداشت و درمان کشور حایز اهمیت است. متأسفانه به رغم اهمیت فوق‌العاده گیاهان سمی در ایران، تاکنون مطالعه دقیقی در این مورد انجام نگرفته است و منبع و کتاب جامعی در این زمینه در دسترس نیست لذا در کتاب حاضر سعی شده به نحوی به معرفی گیاهان سمی پرداخته شود که برای تمام اقشار قابل استفاده باشد. امیداست این کتاب بتواند تاحدی اطلاعاتی در مورد گیاهان موجود در اطراف محیط کار و منزل را ارائه نماید تا در صورت مصرف آن‌ها توسط افراد بتوان کم‌کمها و اقدامات اولیه را انجام داد و با ذکر نام گیاه، کادر پزشکی را در درمان هر چه بهتر مسمومیت یاری نمود. البته فراموش نشود در صورت برخورد با هر گونه مسمومیت گیاهی به ویژه در کودکان، باید در اسرع وقت بیمار را به نزدیک‌ترین مرکز درمانی منتقل کرد. همانطور که گفته شد تعیین دقیق نام گیاه و سم موجود در آن که فرد مسموم مصرف کرده است نیم پزشکی را در هر چه بهتر ارائه نمودن خدمات یاری می‌دهد. باید دقت نمود که اشتباهی در تعیین گیاه رخ ندهد، به‌ویژه اینکه برخی نام‌های رایج برای چندین گیاه کاربرد دارد و بهترین راه حل برای این امر دانستن و ذکر نام علمی گیاه می‌باشد. در مجموع می‌توان ادعا کرد، درمان و تیمار فرد مسموم زمانی که نام علمی گیاه مشخص است بسیار راحت‌تر و بهتر انجام پذیر است و چه بسا اگر در این زمینه اشتباهی رخ دهد درمان نامناسب و ناموفق انجام گیرد. البته در این کتاب سعی شده گونه‌های مهم رایج گیاهان سمی آورده شود. برخی گیاهان ممکن است صدها گونه شبیه هم داشته باشند و ما در این کتاب فقط به یکی از گونه‌های اصلی اشاره نموده‌ایم. در مورد هر گیاه ابتدا نام گیاه و نام علمی دو کلمه‌ای آن به همراه تصاویری از گیاه و همچنین خانواده‌ای که گیاه به آن تعلق دارد و نام‌های رایج انگلیسی و فارسی آورده شده است تا هنگام مشاهده گیاه بتوان آن را شناسایی نمود. سپس توضیحی در مورد خصوصیات فنوتیپ و ظاهری گیاه بحث شده و تاحدی به پراکنش این گیاه اشاره شده است. در ادامه بخش‌هایی از گیاه که حاوی سم است و نیز سم مربوطه ذکر گردیده است. یافته‌ها و تظاهرات بالینی که بعد از هضم هر گیاه ممکن است رخ دهد و نحوه برخورد و درمان با هر مسمومیت نیز تا حدی شرح داده شده است. در پایان برای هر گیاه منابعی آورده شده است که می‌تواند برای مخاطبینی که طالب مطالب بیشتری هستند مفید باشد. در مورد مکانیسم مولکولی سموم موجود در گیاهان، مطالب با جزئیات بیان نگردیده است و افراد می‌توانند برای این امر به کتاب‌های سم شناسی و پزشکی مراجعه نمایند.

بی‌گمان این نوشته‌ها خالی از ایراد نخواهد بود امید است با متذکر شدن ایرادات و هم چنین دادن مشاوره و راهنمایی‌های گران قدر خود، ما را در هر چه بهتر ارائه کردن ویرایش‌های بعدی این کتاب یاری نمایید.